

Юрій Земський
Хмельницький (Україна)

**ГЕОПОЛІТИЧНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ
ЗА СТАТТЕЮ М. ГРУШЕВСЬКОГО «ЗВИЧАЙНА СХЕМА
«РУССКОЇ» ІСТОРІЇ І СПРАВА РАЦІОНАЛЬНОГО
УКЛАДУ ІСТОРІЇ СХІДНЬОГО СЛОВ'ЯНСТВА»**

Стаття М. Грушевського «Звичайна схема...», написана восени 1903 р. та надрукована у Петербурзі наступного 1904 р., з'явилася в умовах цілком благополучного існування й певною мірою навіть процвітання імперії. Але, як слушно зауважує Роман Шпорлюк, коли люди пишуть «академічну» історію своєї нації, яка не має держави, вони тим самим стверджують, що вони вже не є такими самими, якими були, допоки думали, що не мають власної історії. Таким чином вони починають розформування панівної системи. Адже перше, аніж заявити про свою незалежність, народ має усвідомити свою залежність, тобто зрозуміти, що він «є інакшим», і більше того, зрозуміти, що він не хоче втрачати своєї самобутности.

Ці ідеї в суспільній українській думці вже були раніше задекларовані «Історією Русів». За цим твором чітко поставав образ окремішности українського народу, як єдності усіх верств, під проводом козацтва, зі своєю рідною землею, вірою, певними державницькими традиціями тощо. Отже, серед української еліти до завершення XVIII ст. було поширене розуміння своєї автономії, яку насильницьки відібрали, разом зі зруйнуванням Гетьманщини та Запорозької Січі. Але з цими останніми подіями в Україні, співпала Французька революція та поява Американської конституції. Вони задекларували формування новітньої, модерної свідомості й власне ідеї модерного націотворення.

На хвилі захоплення романтизмом (ідеями Г. Гердера та кантіанців) щодо важливості вивчення народної культури та «свідомості народу», пізнання «душі народу» тощо, з початку XIX ст. почала формуватися нова українська національна еліта, яка задекларувала надзвичайно плідну та в перспективі рушійну концепцію: немає держави (вона зухвало відібрана), але є народ, який виніс на своїх плечах величезні випробування, нищення, гноблення, проте зберіг своє національне обличчя, свою самобутність, зберіг життєдайний потенціал. Ці ідеї набувають завершеності у працях Кирило-Мефодіївців та творчості Т. Шевченка.

А далі – народницький рух (хлопоманство), громадівський рух, плекання національної літератури та літературної мови на модерних засадах ідеї громадянського суспільства – стали практикою формування на рідній землі, але в кордонах чужих двох імперій національно-громадянської свідомості українців, власне української модерної нації. Вперше, з часів Б. Хмельницького знову відбувалося поєднання, «зшиття» усіх земель України до єдиного, однаково рідного для усіх простору – наддніпрянці (як, приміром М. Драгоманов та М. Грушевський) знайшли прихисток і продовжили українську справу на Галичині, а галичани на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві виголосили промови українською, чого не дозволено було наддніпрянцям. А крім того, разом вони робили усе можливе, в умовах долання різних обмежень та заборон, аби надати національного самоусвідомлення українському селянину та робітнику, тобто «пробудити» українців за народженням та за місцем проживання до свідомого національно-культурного українського життя. Й успіхи таких напрацювань якраз підготували ґрунт для національно-політичного українського «пробудження» у слушний час подій 1917 та 1918 рр.

Чи міг усе це передбачити М. Грушевський, пишучи у 1903 р. статтю, з утвердженням нової концепції історії рідного народу? Звісно, настання таких подій можна було лише жадати й вірити, що вони неодмінно будуть. А відтак, М. Грушевський попри своє «народництво», за парадигмою історіописання, беззаперечно є державотворцем за змістом та цінністю своїх напрацювань.

На жаль, інерція романтично-народницьких переконань та «вірувань», а ще національно-християнські моральні засади світогляду (українська наївна довірливість, наприклад правдивій дієвості писаних законів, угод, декларацій тощо) не дозволили йому адекватно пізнати суть процесів, що підняли його найвищою хвилею українського національно-політичного пробудження на посаду Голови Центральної Ради. На жаль, він не спромігся належним чином скерувати хід подій. Проте, знаємо нині, що демосоціалістичними ілюзіями хворіло на той час більшість української інтелігенції, з котрої сформовано було вищий орган керування подіями революції.

Попри все, провідна ідея статті М. Грушевського від 1904 р. робила свою справу вже незалежно від її автора. Ідея політичної самодостатності українського народу, з велично-героїчним державницьким минулим, на жаль, щоправда, лише по втраті відроджених держав у 1917 та 1918 рр., але утвердила серед української національної еліти переконання, що Україна має бути незалежною і за неї слід боротися. Саме у 20-ті рр. ХХ ст. українські історики почали масово працювати в державницькій парадигмі. Її історія діяльності наших князів та гетьманів, наших культурних діячів, мислителів, еліти та інтелігенції – вибудовували в свідомості українців наш український національний простір, пояснювали причини наших воїн та союзів, наших перемог та поразок, декларували зміст наших відносин із ближчими та дальшими сусідами, геополітично позиціонуючи місце України в Європі та світі.

Список основних джерел та літератури:

1. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального украду історії Східного Словянства / М. Грушевський // Статті по славяноведенью. – СПб., 1904. – Вип. I.
2. Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. (Статті і матеріали) / Л. Винар. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги. – 1995.
3. Плохій С. Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського / С. Плохій // Авторизов. перекл. з англ. Миколи Климчука. – К. : Критика, 2011.
4. Шпорлюк Роман: «Модерна нація починається зі слів: «Ми різні, але всі – українці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ispravda.com.ua/articles/4f36eb99f1786/ (дата звернення: 10.09.2016.)